Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.03.2018, sp. zn. 22 Cdo 155/2018, ECLI:CZ:NS:2018:22.CDO.155.2018.1

Číslo: 62/2019

Právní věta: Osobou aktivně legitimovanou k podání žaloby na zrušení služebnosti zřízené úplatným právním jednáním pro změnu poměrů je i osoba ze služebnosti oprávněná.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.03.2018

Spisová značka: 22 Cdo 155/2018

Číslo rozhodnutí: 62

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Služebnost (o. z.)

Předpisy: § 1299 odst. 2 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I. Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud v Lounech (dále jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 1. 12. 2016, č. j. 11 C 186/2014-235, zrušil věcné břemeno odpovídající právu doživotního a bezplatného užívání bytu o velikosti kuchyně a pokoje v prvém patře rodinného domu, zapsaného u Katastrálního úřadu pro Ú. k., Katastrálního pracoviště Ž., na LV pro obec a k. ú. P. (dále jen „předmětná nemovitost“), s právem užívání veškerého příslušenství v rozsahu blíže specifikovanému ve výroku rozhodnutí, zřízenému na základě kupní smlouvy se zřízením věcného břemene sepsané ve formě notářského zápisu JUDr. I. D. dne 13. 6. 1990, sp. zn. NZ 487/90, N 911/90, a registrované státním notářstvím v L. dne 13. 6. 1990 pod č. j. R V 1092/1990 (dále jen „předmětné věcné břemeno“) – (výrok I.). Uložil žalovaným povinnost zaplatit žalobkyni společně a nerozdílně náhradu za zrušení předmětného věcného břemene ve výši 258 000 Kč do 3 dnů od právní moci rozhodnutí (výrok II.), uložil žalovaným povinnost nahradit žalobkyni společně a nerozdílně náklady řízení ve výši 20 102 Kč do 3 dnů od právní moci rozsudku (výrok III.) a uložil žalovaným povinnost zaplatit České republice – Okresnímu soudu v Lounech společně a nerozdílně náhradu nákladů řízení ve výši 5 748,05 Kč a soudní poplatek ve výši 5 000 Kč do 3 dnů od právní moci rozsudku (výrok IV.). V odůvodnění uvedl, že v roce 2005, kdy žalovaní nabyli předmětnou nemovitost, byly vztahy mezi účastníky dobré, od roku 2010 však v důsledku změny v chování účastníků začalo docházet ke konfliktům, které dosáhly značné intenzity, jež musela řešit i policie. Konflikty vedly ke zhoršení zdravotního stavu žalobkyně, ta se nakonec v květnu 2012 přestěhovala do domova s pečovatelskou službou. Současný zdravotní stav žalobkyni neumožňuje zajistit například vytápění domu, není pro ni také vhodné bydlení s

nutností překonávat strmé schody. Strany se přely o rozsah a užívání předmětného věcného břemene, konfliktní vztahy mají negativní vliv na užívání předmětné nemovitosti a žalobkyně z tohoto důvodu byt neužívá. Soud prvního stupně neuvěřil tvrzením žalovaných, že jsou ochotni na všechny neshody zapomenout a umožnit jí plný výkon jejích práv. Ohledně právního posouzení soud nejdříve dovodil, že zrušení věcného břemene je nezbytné posoudit podle § 1299 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o. z."). Byť znění tohoto ustanovení přiznává aktivní legitimaci pouze vlastníkovi služebné věci, je namístě přiznat aktivní věcnou legitimaci i žalobkyni coby oprávněné z věcného břemene. Upozornil současně i na § 2000 o. z., který by bylo možné za pomoci § 11 o. z. aplikovat na tento případ s obdobnými výsledky. Samotný nárok na zrušení služebnosti shledal oprávněným, když mezi stranami vznikl hrubý nepoměr, který v posuzovaném případě ve shodě s judikaturou Nejvyššího soudu (sp. zn. 22 Cdo 755/2000 a 22 Cdo 82/2008) spočívá v osobních poměrech účastníků. Za zrušení věcného břemene žalobkyni náleží přiměřená náhrada ve výši 258 000 Kč. Při jejím stanovení soud přihlédl k tomu, že věcné břemeno bylo zřízeno za úplatu ve výši kupní ceny předmětné nemovitosti, zrušením předmětného věcného břemene budou moci žalovaní využít byt v prvním patře domu o velikosti dvou pokojů s příslušenstvím a rozdíl na obvyklé ceně nemovitosti s věcným břemenem a bez něj činí 480 000 Kč; samotná služebnost užívání má podle znalce hodnotu 331 660 Kč, náklady na běžnou údržbu předmětné nemovitosti činí 20 000 Kč ročně, tj. za 10 let 200 000 Kč. V řízení nevyšly najevo žádné okolnosti, které by odůvodňovaly nepřiznání náhrady z důvodu rozporu s dobrými mravy.

2. K odvolání žalovaných Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „odvolací soud") rozsudkem ze dne 10. 5. 2017, č. j. 84 Co 106/2017-274, ve znění doplňujícího usnesení ze dne 16. 5. 2017, č. j. 84 Co 106/2017-283, rozsudek soudu prvního stupně ve výroku I. změnil tak, že žalobu na zrušení předmětného věcného břemene zamítl (výrok I.), uložil žalobkyni povinnost nahradit žalovaným náklady řízení před soudy obou stupňů ve výši 20 881,40 Kč do 3 dnů od právní moci rozsudku (výrok II.) a změnil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku IV. potud, že žalovaným neuložil povinnost zaplatit České republice na účet soudu prvního stupně soudní poplatek ve výši 5 000 Kč (výrok III.). Zdůraznil, že služebnost zakládá omezení vlastnického práva vlastníka ve prospěch jiného pozemku nebo oprávněné osoby, přičemž v průběhu času může dojít k prohloubení disproporce mezi oprávněními a povinnostmi, a proto § 1299 odst. 2 o. z. poskytuje možnost domoci se omezení či zrušení služebnosti za náhradu, pokud nastane hrubý nepoměr mezi zatížením služebné věci a výhodou panujícího pozemku; toto oprávnění však zákonodárce výslovně přiznal pouze vlastníku služebné věci, přičemž odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně měl za to, že není možné přiznat aktivní legitimaci i osobě oprávněné ze služebnosti, neboť vůle zákonodárce byla zřetelně vyjádřena. V projednávané věci lze zvažovat aplikaci § 2000 odst. 1 o. z., neboť předmětné věcné břemeno bylo zřízeno na dobu života žalobkyně. Změna okolností odůvodňující zrušení závazku může spočívat v tom, že mezi stranami vznikly do té míry konfliktní vztahy, že užívání služebnosti oprávněnou osobou není nadále možné; i tohoto práva se však může výslovně domáhat jen zavázaná strana, což žalobkyně jakožto osoba ze služebnosti oprávněná není. Byť osoba oprávněná ze služebnosti má určité zákonné povinnosti, nebylo soudem zjištěno, že by žalovaní za celou dobu trvání služebnosti cokoli po žalobkyni v souvislosti s jejími zákonnými povinnostmi z předmětného věcného břemene nárokovali. Žalobkyně nadto může kdykoli započít s výkonem předmětného věcného břemene. Jelikož tedy žalobkyně nebyla aktivně legitimována k podání žaloby, soud žalobu zamítl. Ve vztahu k rozhodnutí o náhradě nákladů řízení mezi účastníky odvolací soud uvedl, že žalovaní byli ve věci plně úspěšní, pročež by jim přináležela náhrada nákladů řízení. Ve věci však byly dány důvody zvláštního zřetele hodné spočívající v tom, že na vytvoření neúnosné situace ovlivněné intenzivním konfliktním vztahem mezi účastníky bránící dalšímu společnému soužití se spolupodílely obě strany sporu, aniž by se podařilo spolehlivě prokázat jediného viníka konfliktů. Uložení povinnosti nahradit náklady řízení ve výši téměř 85 000 Kč žalobkyni, která žije v domě s pečovatelskou službou s jediným příjmem ze starobního důchodu a příspěvku na péči, by bylo pro ni likvidační. Nadto pro samotné žalované je příhodnější, pokud výše žalobkyni uložené povinnosti k

peněžitému plnění bude z její strany reálně splnitelná, motivující ji k uhrazení. Vzhledem k tomu soud uložil na základě § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 29. 9. 2017 (dále též „o. s. ř.“), povinnost náhrady nákladů řízení ve výši 25 % nákladů, které žalovaným skutečně vznikly.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

3. Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, které považuje za přípustné podle § 237 o. s. ř., neboť napadené rozhodnutí závisí na doposud v judikatuře dovolacího soudu nevyřešené otázce aktivní legitimace žalobkyně k podání žaloby na zrušení služebnosti užívání za náhradu. Soud prvního stupně na rozdíl od odvolacího soudu posoudil otázku aktivní legitimace správně. Jestliže by byl akceptován názor odvolacího soudu, osoba oprávněná ze služebnosti by se nemohla z daného vztahu jakkoli „osvobodit“, byť by pro zánik služebnosti existovaly sebeintenzivnější důvody; to je v rozporu s čl. 2 odst. 3, čl. 4 odst. 1 a 4, čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Jak zjistil soud prvního stupně, konflikty mezi účastníky dosahují silné intenzity; právní názor odvolacího soudu však vede k tomu, že buď bude žalobkyně nadále pobývat ve stresovém prostředí, trpět šikanózní jednání žalovaných a tím zřejmě riskovat své zdraví, nebo se svého oprávnění nedobrovolně vzdá a předmětnou nemovitost opustí bez jakékoliv náhrady. Žalobkyně zvolila druhou cestu, tedy vystěhování, náhrady se však vzdát nechce, neboť měla mít nárok na doživotní bezúplatné právo bydlení, nyní si však své bydlení musí hradit. Žalovaným současný stav zcela vyhovuje, protože se žalobkyně odstěhovala, nemusejí tak plnit své povinnosti bez jakýchkoliv „sankcí“, mezi něž spadá i peněžitá náhrada. Takové důsledky právní úprava obsažená v občanském zákoníku nepředpokládala. Rovněž výklad § 2000 o. z. neobstojí, neboť z něj nevyplývá (nepodává se to ani z odborné literatury), že jen strana zavázaná se může domáhat zrušení závazku. Navíc není vyloučeno, aby se na oprávněnou stranu ze služebnosti nemohlo v jistých aspektech pohlížet jako na stranu zavázanou, neboť i ona musí dodržovat jistá oprávnění druhé strany. Navrhuje, aby dovolací soud zrušil rozsudek odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

4. Žalovaní ve vyjádření k dovolání především namítali, že dovolání neobsahuje vymezení uplatněného dovolacího důvodu. Nad rámec této námitky se pak ztotožnili se závěrem odvolacího soudu o nedostatku aktivní legitimace k podání žaloby na zrušení služebnosti. Současně pak podrobně argumentovali i pro případ, kdy by žalobkyně aktivní legitimaci měla, okolnostmi, pro které by musela být žaloba stejně zamítnuta; zde se jednalo především o polemiku se soudem prvního stupně, který žalobě vyhověl. Navrhli proto, aby dovolání bylo odmítnuto, případně zamítnuto.

5. Proti výroku II. rozsudku odvolacího soudu podali dovolání rovněž žalovaní, které považují za přípustné podle § 237 o. s. ř. pro rozpornost aplikace § 150 o. s. ř. s rozhodnutím Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2811/2013 a s rozhodnutími Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2862/07 a sp. zn. III. ÚS 292/07. Mají za to, že v řízení nebyly dány důvody užití § 150 o. s. ř., rozhodnutí o nákladech řízení nelze považovat za spravedlivé, takže jim měla být přiznána plná náhrada nákladů řízení, a nikoliv pouze jejich ¼. V řízení nevyšlo najevo, kdo je viníkem vzniklé situace, žalovaní jsou ochotni a připraveni umožnit žalobkyni plný a nerušený výkon jejího práva, v předžalobní fázi byli ochotni se dohodnout na zrušení předmětného věcného břemene za náhradu. Žalobkyně byla schopna v krátké době zaplatit uloženou povinnost a jistě by byla schopná žalovaným nahradit náklady v plné výši, například ve splátkách. Rozhodnutí, že žalovaní mají nést 75 % nákladů řízení, se jim jeví jako neúměrně nespravedlivé, byť poměry žalobkyně užití § 150 o. s. ř. odůvodňovaly. Navrhují, aby dovolací soud napadené rozhodnutí ve výroku II. změnil tak, že se žalovaným přiznává plná náhrada nákladů řízení, a aby jim přiznal náhradu nákladů dovolacího řízení.

6. Žalobkyně ve vyjádření k dovolání žalovaných odkázala na obsah svého dovolání, v němž navrhla

zrušení rozsudku odvolacího soudu v plném rozsahu, nesouhlasí tedy s přiznáním jakékoliv náhrady nákladů řízení žalovaným. Samotná aplikace § 150 o. s. ř. je pak zcela namístě, když odvolací soud své rozhodnutí logicky a právně správně odůvodnil.

III.
Přípustnost dovolání

7. Nejvyšší soud jako soud dovolací věc projednal podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 29. 9. 2017, neboť řízení v projednávané věci bylo zahájeno po 1. 1. 2014 a rozhodnutí odvolacího soudu bylo vydáno do 29. 9. 2017 (srovnej článek II bod 2 zákona č. 293/2013 Sb. a článek II bod 2 části první zákona č. 296/2017 Sb.).

8. Podle § 3028 odst. 1, 2 o. z., tímto zákonem se řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti. Není-li dále stanoveno jinak, řídí se ustanoveními tohoto zákona i právní poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jejich vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se však posuzují podle dosavadních právních předpisů.

9. Předmětné věcné břemeno užívání bytu vzniklo před 31. 12. 2013, nabytím účinnosti o. z. (tj. dne 1. 1. 2014) došlo k jeho transformaci na služebnost užívacího práva ve smyslu § 1283 a násl. o. z., pročež odvolací soud postupoval při posuzování žaloby na zrušení předmětného věcného břemene (služebnosti), uplatněnému žalobou ze dne 20. 10. 2014, podle příslušných ustanovení o. z. Takový postup vyplývá z § 3028 odst. 2 o. z. a je ve shodě i s judikaturou dovolacího soudu [k tomu srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 22 Cdo 4153/2014 (dostupný na www.nsoud.cz)].

10. Podle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

11. Dovolací soud přezkoumá rozhodnutí odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden (§ 242 odst. 1 o. s. ř.). Rozhodnutí odvolacího soudu lze přezkoumat jen z důvodů uplatněných v dovolání. Je-li dovolání přípustné, dovolací soud přihlédne též k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3, jakož i k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, i když nebyly v dovolání uplatněny (§ 242 odst. 3 o. s. ř.).

12. Soudy vyšly ze zjištění (která nepodléhají dovolacímu přezkumu), že předmětné věcné břemeno bylo zřízeno jako úplatné, přičemž „sjednaná hodnota služebnosti“ byla započtena na kupní cenu za převáděné nemovitosti, jež žalobkyně prodala v roce 1990 své dceři S. L. a J. L., kteří žalobkyni zřídili předmětné věcné břemeno užívání bytu. Žalobkyně se tedy domáhá zrušení služebnosti (věcného břemene) založené na základě dvoustranného úplatného právního úkonu.

13. Žalobkyně dovolacímu soudu předkládá otázku, zdali je v tomto případě osoba oprávněná ze služebnosti aktivně legitimována k podání žaloby na zrušení služebnosti pro změnu poměrů; poukazuje přitom na skutečnost, že odvolací soud za pomoci argumentu a contrario dovodil, že zrušení služebnosti podle § 1299 odst. 2 o. z. se může domáhat pouze vlastník služebné věci, a nikoliv osoba oprávněná ze služebnosti.

14. Jelikož tato otázka nebyla v rozhodovací praxi dovolacího soudu v poměrech o. z. doposud řešena, rozhodnutí odvolacího soudu je na jejím řešení založeno a žalobkyně závěry odvolacího soudu

napadá, je dovolání pro řešení této otázky přípustné a je i důvodné.

IV.
Důvodnost dovolání

15. Podle § 1299 odst. 2 o. z. při trvalé změně vyvolávající hrubý nepoměr mezi zatížením služebné věci a výhodou panujícího pozemku nebo oprávněné osoby se vlastník služebné věci může domáhat omezení nebo zrušení služebnosti za přiměřenou náhradu.

16. Již za dřívější právní úpravy obsažené v § 151p odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „obč. zák."), soudní praxe posuzovala, zdali se oprávněný z věcného břemene může u soudu domáhat zrušení věcného břemene pro nastalou změnu poměrů, jíž vznikl hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného. Judikatura Nejvyššího soudu tuto otázku vyřešila tak, že aktivní legitimaci přiznala nejen vlastníkovi nemovitosti zatížené věcným břemenem, nýbrž i osobě z věcného břemene oprávněné. Současně však zdůraznila, že legitimace k podání žaloby ještě nezakládá právo na náhradu za zrušené věcné břemeno; posouzení, zda oprávněnému bude přiznána náhrada a případně v jakém rozsahu, je již otázkou věcného posouzení [srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3619/2008 (uveřejněný pod č. 108/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, rozh. obč.)].

17. Byť právní úprava obsažená v § 1299 odst. 2 o. z. bezpochyby navazuje na předchozí právní úpravu, doznal zákonný text oproti předchozí úpravě změny. Zatímco § 151p odst. 3 obč. zák. toliko uváděl, za jakých podmínek může soud rozhodnout o zrušení věcného břemene, ustanovení § 1299 odst. 2 o. z. uvádí, že domáhat se omezení nebo zrušení služebnosti za přiměřenou náhradu může vlastník služebné věci. Rozdílný text výslovně zmiňující jen vlastníka služebné věci znamená, že předchozí judikatorní závěry ohledně připuštění aktivní legitimace oprávněného z věcného břemene nelze bez dalšího použít.

18. Pro řešení otázky aktivní legitimace oprávněného ze služebnosti je proto nezbytné se zabývat otázkou, zda lze ve formulaci § 1299 odst. 2 o. z. spatřovat mezeru v zákoně a zda se jedná o mezeru zákonodárcem vědomě chtěnou; toto zjištění je základním předpokladem pro zodpovězení otázky, zdali by bylo možné přistoupit k tzv. soudcovskému dotvoření práva, které je jak soudobou odbornou literaturou [srovnej např. Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 45], tak i judikaturou [srovnej např. nález Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. III. ÚS 2264/13 (dostupný na http://nalus.usoud.cz)] akceptované.

19. Odborná literatura formuluje dotváření práva jako aplikaci práva, která se neopírá o doslovný výklad právního předpisu. Jde tak o aplikaci, která buď přesahuje rámec nejširšího možného jazykového významu příslušného ustanovení právního předpisu, nebo která je dokonce v rozporu s jazykově jednoznačnou dikcí právního předpisu. Základní legitimační důvody, které hovoří ve prospěch dotváření práva, jsou princip účelnosti, princip bezrozpornosti právního řádu, který úzce souvisí s principem rovnosti, resp. formální spravedlnosti. Občanský zákoník se k dotváření práva přihlásil jednak vyslovenou prioritou teleologických argumentů, a to i nad jazykovým výkladem v § 2 odst. 1 větě druhé a jednak v závěru druhého odstavce § 2, kde výslovně uvádí, že „nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu." Dotváření práva je pak zcela věnován § 10 o. z. (srovnej např. Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 193-194).

20. Ústavní soud v nálezu ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. III. ÚS 2264/13 (dostupném na http://nalus.usoud.cz), vysvětlil: „Hranicí mezi tvorbou práva a (ještě) dotvářením práva je kritérium, zda bezdůvodná diferenciace mezi komparovanými skutkovými podstatami je vědomým rozhodnutím zákonodárce, či nikoli. Soudce zásadně není oprávněn vyplnit vědomou mezeru v zákoně. Pokud je

hodnotově nekoherentní úprava zákonodárcem skutečně chtěná (je si vědom rozporu s teleologickým pozadím právního řádu, a přesto takovou úpravu přijme), je tím posílen demokratický princip a princip dělby moci, když tvorba práva přísluší primárně demokraticky zvolenému zákonodárci, nikoli soudci. To, zda šlo o vědomé či nevědomé rozhodnutí zákonodárce (mezeru vědomou či nevědomou), lze zjistit především jasně průkazným úmyslem zákonodárce; jde o skutečnou vůli zákonodárce (subjektivní historický výklad), nikoli o vůli, která se bude jen předpokládat (platí totiž presumpce opačná, předpoklad racionálního zákonodárce). Tímto způsobem lze tedy zodpovědět i související otázku, kdy lze aplikované ustanovení právního předpisu dotvořit a kdy má naopak být navrženo Ústavnímu soudu ke zrušení pro porušení principu rovnosti; je-li právní úprava zákonodárcem koncipována s vědomím teleologického rozporu, pak obecný soud či Ústavní soud nemůže toto řešení změnit, ale může dojít jen ke zrušení právního předpisu. Dojde-li však k následné změně faktického stavu či právního řádu, která teprve způsobí či značně zesílí rozpornost zkoumaného ustanovení s teleologickým pozadím právního řádu, obecně nelze již hovořit o tom, že tento stav byl zákonodárcem chtěný, když se rozhodoval za zcela jiných podmínek; pak dotváření práva obecně přípustné je, přičemž lze hovořit o tzv. následné mezeře v zákoně. Shrnuto, mezerou v zákoně, způsobilou být řešenou cestou dotváření práva, se rozumí neúplnost zákona proti-plánová (z hlediska záměru zákonodárce). Uvedenou metodologicky korektní cestu analogie legis – za pomoci argumentu a simili či a fortiori – v judikatuře uplatnil i Ústavní soud. Lze poukázat kupříkladu na nález ze dne 26. 3. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 48/95 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.) či nález ze dne 6. 3. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 3/06 [(N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.), body 29 a násl.]. “

21. O soudcovské dotváření práva tak jde tehdy, když soudní rozhodnutí dospívá k řešení, které nemá oporu ani v nejširším možném jazykovém významu textu právního předpisu. Jinak řečeno, právní předpis obsahuje mezeru, která může být buď pravá, nebo nepravá (teleologická). Teleologická (nepravá) mezera v zákoně je dána neúplností explicitní zákonné úpravy, která se podává z rozporu mezi smyslem a účelem zákonné úpravy na straně jedné a jeho doslovného významu na straně druhé. Podle § 2 odst. 1 věty druhé a odst. 2 části věty za středníkem o. z. je rozhodující smysl příslušného ustanovení, nikoliv jeho jazykové vyjádření. Nepravá otevřená teleologická mezera pak je taková, kdy zákonný text vyjadřuje méně, než odpovídalo smyslu jeho regulace. Právní norma dopadá pouze na určitou skutkovou podstatu, a nikoliv na skutkovou podstatu jinou, a neexistuje přitom rozumný důvod, proč by se na tuto obdobnou skutkovou podstatu neměla použít. Jde o argumentaci podobností, přičemž platí, že kde je stejný smysl a účel, má být stejná úprava [srovnej např. Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 102-103].

22. Obecně v poměrech služebností platí, že pokud oprávněný ze služebnosti nehodlá již více užívat ve svůj prospěch zřízené právo lpící na služebné věci (například pro zásadní neshody s povinným ze služebnosti, pro pozbytí důvodů, které vedly ke zřízení služebnosti apod.), může mít legitimní zájem na jeho zrušení; obecně lze předpokládat souhlas vlastníka služebné věci se zrušením služebnosti, neboť takový postup je k jeho prospěchu, protože jeho věc bude zbavena právní závady (což bude ve svém důsledku zpravidla znamenat zvýšení hodnoty věci). Mohou však nastat situace, kdy vlastník služebné věci nemusí se zrušením služebnosti souhlasit, a to zpravidla v situaci, kdy mezi stranami nebude shoda na podmínkách zrušení, typicky na náhradě za zrušení služebnosti.

23. Jestliže dohoda stran není možná, nelze po oprávněném vždy požadovat, aby služebnost i nadále vykonával, případně se toliko omezil na její nevykonávání (při dalším trvání práva). Do úvahy přicházející možnost promlčení služebnosti při jejím (zpravidla desetiletém) nevykonávání (§ 618 o. z. ve spojení s § 631 – § 633 větou první o. z.) se jeví z tohoto pohledu řešením nedostačujícím, a to jednak pro délku časového období, které musí uplynout, jednak pro absenci možnosti přiznat náhradu za zánik služebnosti. Rovněž nelze uvažovat vždy o jednostranném vzdání se práva, neboť i vlastník služebné věci může mít legitimní zájem na tom, aby zřízená služebnost nadále trvala (např.

má úplatnou povahu apod.).

24. Ustanovení § 1299 odst. 2 o. z. aktivní legitimaci výslovně svěřuje vlastníkovi služebné věci. Text uvedeného ustanovení však neobsahuje formulaci umožňující výklad, že smyslem úpravy bylo vyloučit právo domáhat se zrušení služebnosti oprávněným (v právní normě není obsaženo žádné slovo, zejména příslovce „jen“, „pouze“, „toliko“, „výlučně“, které by zdůrazňovalo, že oprávněným k podání návrhu je výlučně povinný ze služebnosti). Nelze tedy bez dalšího dospět k závěru o aplikaci výše zmíněného argumentu a contrario, k němuž přistoupil odvolací soud; takový argument totiž stojí v opozici s argumentem a simili, který je z metodologického hlediska na stejné úrovni. Vzhledem k tomu závisí rozhodnutí, který z těchto dvou argumentů se má použít, na teleologických či hodnotových úvahách, a nikoliv jen na jazykovém výkladu [srov. Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1−654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 103.]. Pro závěr o potřebě aplikace argumentu a contrario v daném případě nesvědčí ani důvodová zpráva k § 1299 až 1302 o. z. (dostupná na http://obcanskyzakonik.justice.cz). Ani ze systematiky zákona jakkoli nevyplývá, že by zákonodárce zvolenou formulací § 1299 odst. 2 o. z. chtěl vyloučit aktivní legitimaci oprávněného ze služebnosti.

25. Ostatně, naznačený přístup zákonodárce není v rámci úpravy o. z. nijak výjimečný. Zákon obsahuje řadu pravidel, která na první pohled působí jako výjimka z obecného – opačného – principu, neboť jsou doslovně formulována pouze pro určité (omezené) případy. Často se však jedná pouze o nevhodné vyjádření, neboť takto formulovaným pravidlem zákonodárce nemá v úmyslu stanovit výjimku z obecného – opačného – principu, nýbrž naopak obecný princip pouze potvrdit („znázornit na příkladu“). V souvislosti s právem služebnosti jde např. O § 1259, podle kterého „kdo je oprávněn ze služebnosti, může se domáhat ochrany svého práva; § 1040 až 1043 se použijí obdobně.“. I toto ustanovení se týká výslovně pouze služebností, přičemž v rámci občanského zákoníku neexistuje jiné pravidlo, které by poskytovalo obdobnou ochranu jiným typům limitovaných věcných práv (např. právu zástavnímu, reálným břemenům apod.). Přesto nelze dovozovat, že jiná limitovaná věcná práva podobnou ochranu nemají. Naopak, za použití stejného argumentu (a simili) je třeba dovodit, že nositelé všech limitovaných věcných práv mají stejná práva na ochranu jako vlastník.

26. V těchto případech jde obecně o situace, se kterými právo spojuje možnost strany se nějakým způsobem domáhat ochrany, což občanský zákoník upravuje zejména v oblasti obligačního práva v podobě např. odstoupení od smlouvy s následným vypořádáním, práva na náhradu škody nebo práva vypovědět smlouvu. Úprava služebností s takovou situací výslovně nepočítá, byť zájmy stran jsou obdobné jako u obligačních vztahů; není proto zjevný důvod, proč by v těchto případech neměly být chráněny, jestliže jim právní úprava poskytuje ochranu v obligačních vztazích. Nic tak nenasvědčuje záměru zákonodárce vyloučit oprávněnou osobu z možnosti domáhat se zrušení služebnosti. To, že zákon hovoří o aktivní legitimaci pouze vlastníka služebné věci, je spíše založeno na myšlence, že hrubý nepoměr v neprospěch oprávněného lze jednoduše vyřešit tím, že věc nebude užívat. Takový postup však neřeší typicky vypořádání původní investice spojené se vznikem služebnosti např. v podobě kapitalizované úhrady za zřízení služebnosti, případně náklady na obstarání si náhradního plnění např. při znemožňování výkonu práva služebnosti ze strany povinné osoby. Podle přesvědčení dovolacího soudu nic nenasvědčuje tomu, že jde o vědomou reakci zákonodárce právě na tyto případy.

27. V uvedeném případě tak nelze bez dalšího argumentovat a contrario. V této souvislosti se dovolací soud shoduje s argumentací vyjádřenou Ústavním soudem v nálezu ze dne 27. 3. 2014, sp. zn. III. ÚS 2264/13 (dostupném na nalus.usoud.cz), že soud při posuzování možnosti použití argumentu a contrario či úvaze o soudcovském dotváření práva musí zvážit, zda případný interpretační závěr, získaný argumentem a contrario nezakládá bezdůvodnou diferenciaci, což by bylo v rozporu s principem bezrozpornosti právního řádu a principem rovnosti. Tyto principy jsou legitimačním důvodem pro dotváření práva za pomoci argumentu a simili či a fortiori. Nejde o tvorbu

práva, nýbrž o dotváření práva, kterým soudce „toliko“ domýšlí existující právní řád do důsledků, čímž soudce stále zůstává na půdě platného práva a jen vychází z presumpce racionálního zákonodárce. Toto dotváření práva je třeba odlišit od představy soudce rozporné s platným právem, jejíž realizace by byla možná pouze cestou změny zákona.

28. Cílem zrušení služebnosti (pro změnu poměrů) je odklizení právní závady váznoucí na služebné věci, tj. na majetku osoby, jež musí výkon práv ze služebnosti respektovat. Vychází-li dovolací soud z toho, že služebnosti (stejně jako jiná věcná práva) se od obligačních práv odlišují mimo jiné svou relativní trvalostí (resp. větší rigiditou při procesu jejich zrušení či změn); zanikají pouze v případech, které stanoví zákon nebo na nichž se dohodnou strany (v tomto směru platí stejné východiska jako pro obligační, tak pro věcná práva), lze § 1299 odst. 2 o. z. z tohoto pohledu vnímat jako zákonem stanovenou výjimku, která povinnému umožňuje „jednostranně“ dosáhnout zrušení služebnosti. Vlastník služebného pozemku se tím zprostí omezení, které jej zatěžovalo a které jinak mělo lpět na zatíženém pozemku. Bez úpravy § 1299 odst. 2 o. z. by tohoto cíle jednostranně dosáhnout nemohl. Absence výslovné právní úpravy možnosti vlastníka panující věci (osoby oprávněné ze služebnosti) navrhnout zrušení služebnosti není z tohoto pohledu ničím jiným než vyjádřením toho, že výslovné zakotvení možnosti oprávněného domáhat se zrušení služebnosti není nezbytné, protože v případě zájmu oprávněného na zrušení služebnosti dojde zpravidla k dohodě s povinným a ingerence soudu v takovém případě není nutná.

29. Pokud ale k takové dohodě nedojde, není s ohledem na princip rovnosti vyloučeno, aby vlastník panujícího pozemku (osoba oprávněná ze služebnosti) podal návrh na zrušení služebnosti. Zákon přiznává právo domáhat se zrušení služebnosti výslovně pouze vlastníkovi služebné věci. O oprávněném se nezmiňuje, což lze vysvětlit tím, že se zpravidla předpokládá souhlas vlastníka zatížené věci, a tedy dohoda stran. Při absenci souhlasu vlastníka zatížené věci jde o situaci opačnou oproti stavu, kdy tento vlastník chce zrušit služebnost a oprávněný se tomu brání. Zákon v takovém případě přiznává vlastníkovi služebné věci právo navrhnout zrušení služebnosti, ale oprávněnému v obdobné situaci toto právo výslovně nepřiznává. Neexistuje rozumný důvod pro to, aby nebylo s oběma situacemi nakládáno shodně. Vzhledem k tomu, že se jedná o obdobné skutkové podstaty, mělo by pro ně platit shodné pravidlo. To platí tím spíše, když se domáhá zrušení práva , z nějž mu – obecně nahlíženo – plyne prospěch, oprávněný ze služebnosti. Za jakých konkrétních podmínek, a zda vůbec, ke zrušení služebnosti dojde, je předmětem soudního posouzení v řízení o zrušení služebnosti. Úprava § 1299 odst. 2 o. z. počítá s právem na přiměřenou náhradu za zrušenou služebnost, což přesně vystihuje podstatu změny poměrů, v důsledku které vzniká hrubý nepoměr. Přiměřenost též umožňuje posoudit, jak se smluvní strany na vzniklé situaci podílely, a přihlédnout ke všem významným skutečnostem v dané věci, a promítnout tyto okolnosti do úvahy soudu o výši přiměřené náhrady, případně do závěru, že podmínky pro náhradu při zrušení služebnosti dány nejsou.

30. Za dané situace dovolací soud na základě teleologického výkladu a hodnotového zvážení dospěl k závěru, že v daném případě je zejména s ohledem na racionalitu zákona, jakož i ústavně zaručený princip rovnosti namístě upřednostnit aplikaci argumentu a simili, tedy prostřednictvím soudcovského dotvoření práva připustit, že aktivní legitimaci k podání návrhu na zrušení služebnosti má v daném případě též osoba oprávněná ze služebnosti.

31. Připuštění aktivní legitimace oprávněného ze služebnosti se nepřiměřeným způsobem nedotkne ani práv a oprávněných zájmů povinného ze služebnosti, neboť případný zájem povinného ze služebnosti např. na případném trvání služebnosti nebo na jejím zrušení s náhradou či bez ní bude dostatečně chráněn v průběhu civilního soudního řízení. Stejně tak se nemůže tento postup negativně promítnout do pozice třetích osob – např. těch, které mají na věci zatížené služebností svá (věcná) práva.

32. K uvedeným závěrům dospěl dovolací soud i při vědomí skutečnosti, že odborná literatura zpravidla oprávněnému ze služebnosti nepřiznává právo domáhat se služebnosti aplikací § 2000 o. z. za použití § 11 o. z. [např. Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). 1. vydání. Praha: C. H. Beck., 2013, str. 1031 a násl.; Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 1282]. Dovolací soud však takový názor nesdílí; pokud by totiž bylo možné učinit závěr o tom, že podle § 1299 odst. 2 o. z. bylo úmyslem zákonodárce nepřipustit oprávněnému ze služebnosti, aby se mohl domáhat zrušení tohoto práva, pak by výše naznačený postup (aplikace § 2000 o. z. za pomoci § 11 o. z.) nebylo lze označit jinak než jako nepřípustné obcházení zákona. Ostatně i výše uvedené názory odborné literatury směřují ke stejnému závěru, jaké učinil dovolací soud v této věci, pouze prostřednictvím jiné právní argumentace. Žádný z těchto názorů pak nevylučuje absolutně možnost oprávněného domáhat se prostřednictvím žaloby zrušení služebnosti. Ostatně je dovolacímu soudu známo, že část literatury naopak výslovně akceptuje možnost oprávněné osoby podat žalobu na zrušení služebnosti podat mimo režim § 2000 [k tomu srovnej : Spáčil, J. : Zrušení služebnosti pro změnu poměrů, Soudní rozhledy, 2015, č. 7-8, str. 270 – poznámka k rozhodnutí nebo Spáčil, J. : Podmínky pro zrušení věcného břemene (služebnosti) pro změnu poměrů, Soudní rozhledy, 2015, č. 10, str. 352 – poznámka k rozhodnutí].

33. Pro poměry dané věci z toho vyplývá, že závěr odvolacího soudu o tom, že žalobkyně jakožto oprávněná ze služebnosti není aktivně legitimovanou k podání žaloby na zrušení předmětného věcného břemene, není správný.

34. Jelikož rozsudek odvolacího soudu spočívá ve smyslu § 241a odst. 1 o. s. ř. na nesprávném právním posouzení věci, dovolací soud podle § 243e odst. 1 o. s. ř. rozsudek odvolacího soudu zrušil ve výroku I., jakož i v závislých výrocích o náhradě nákladů řízení a podle § 243e odst. 2 věty první o. s. ř. mu věc vrátil k dalšímu řízení. Odvolací soud je vysloveným právním názorem dovolacího soudu vázán (§ 243g odst. 1 věta první, část věty za středníkem o. s. ř. ve spojení s § 226 o. s. ř.).

35. Vzhledem k tomu, že dovolání žalobkyně bylo shledáno ve věci samé důvodným a došlo ke zrušení napadeného rozhodnutí v celém rozsahu, nebylo třeba se pro nadbytečnost zabývat dovoláním žalovaných, kteří brojili toliko proti výroku II. rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení mezi účastníky.